

Reflexions a l'entorn de les adolescències

Introducció

Les reflexions que us aportem són un recull d'alguns conceptes i d'algunes idees que es van exposar i debatre en el Congrés *Ser adolescent, hoy* que es va celebrar a Madrid, els dies 22, 23 i 24 del mes de novembre de 2005.

Els organitzadors, *Fundación de ayuda contra la drogadicción*, (FAD) i el Ministeri de Treball i Afers Socials van distribuir el programa en diferents formats d'exposició: conferències, taules rodones i comunicacions.

Les conferències van presentar nous enfocaments sociològics i pedagògics a l'entorn de les adolescències.

Les taules rodones van presentar diferents fenòmens; per una banda, la violència, els trastorns d'alimentació i el *bulling* a l'escola; per altra, les tribus urbanes, l'oci i les noves tecnologies; un tercer bloc centrat en les drogues i, com a darrera exposició, la socialització familiar i extrafamiliar. Són considerats fenòmens socials i educatius que preocupen el col·lectiu d'adults en diferents graus d'intensitat per la seva presència i conseqüències. Les noves formes d'anàlisi i d'intervenció presentades, pel que fa a l'abordatge i al tractament d'aquests fets, van obrir noves lectures i perspectives d'atendre i actuar amb el col·lectiu adolescent.

Hem triat com a forma de presentació de resum d'aquest congrés un format de recollida d'idees principals per la seva força, frescor, novetat, o impacte. Creiem que aquestes aporten, al cos de coneixement compartit entre el col·lectiu d'experts en les adolescències, noves perspectives interpretatives i formes d'abordatge que estimulen a la reflexió i al debat.

Aquestes idees es troben àmpliament desenvolupades en la *web* de la FAD¹ per a la vostra consulta.

Imatge-estètica

*"El cos ideal que socialment es considera com el més desitjable és prim, perquè ser prim, en un món d'abundància, resulta difícil, car i costós d'assolir"*².

La individualitat econòmica i social que impera en el món d'avui ha portat a donar al cos, principalment al de la figura femenina, un valor de mercaderia per

tal d'aconseguir l'èxit vital i, per a això, es destinen molts esforços a treballar el cos mitjançant dietes, esports i, si cal, operacions quirúrgiques. És per això que en els països desenvolupats, en els que predomina l'abundància, ser prim és un prototip de bellesa ja que aquesta suposa una despesa econòmica important reservada a certs nivells de població. El creixement del sector de serveis que ha guanyat molt pes en relació amb el sector primari i secundari, afavoreix aquest culte al cos.

El cos passa a ser un element d'individualitat i d'identitat del jove. És la seva carta de presentació per davant de l'empatia, l'autocontrol emocional, les habilitats socials, les formes de comunicació...i, per tant, aquest es converteix en la manifestació clau de la seva identitat personal. El seu posicionament laboral, personal i relacional assolirà l'èxit desitjat en funció de la percepció corporal que tingui un de si mateix.

Davant d'aquest fet també s'ha de tenir en compte que hi ha condicionants personals i familiars que afavoreixen un cert culte al cos, que poden derivar en situacions de trastorns alimentaris. L'autoexigència, el perfeccionisme i l'ambició que els adults transmeten com a ideals de sistema de vida, generen en els adolescents i joves una necessitat de control corporal per tal de contrarestar una manca de control vital.

El futur

"Es concep la joventut...com la gènesi d'una situació de "via morta", d'apartament i apartament social dels joves ("parc temàtic" on els joves gaudeixen de la seva "joventut"), sense gaires compromisos ni responsabilitats socials associades"¹⁵.

La joventut es concep més com una condició social que com una edat, arran dels canvis produïts en les condicions de treball i del conjunt de requisits socials per accedir a l'estatut d'adult (independència econòmica, autoadministració dels recursos dels que es disposa per al propi manteniment, autonomia personal i constitució d'una llar pròpia)⁴, i de les dificultats dels adults en oferir-los un projecte de futur.

Ha deixat de ser un període de preparació cap a la vida adulta per passar a ser una "etapa tancada en si mateixa sense projecció de preparació per al futur" situació donada pel treball, la qual cosa permet en aquestes edats assolir únicament una autonomia personal des del marc familiar però no una independència i emancipació. Aquest treball s'ha convertit en el suport econòmic d'un mercat juvenil molt potent basat principalment en la indústria de la moda i de l'oci d'entreteniment, que comporta actituds consumistes i immediatistes en els joves.

A més, aquest estancament de la joventut en si mateixa, com una època per viure i fruit de la vida sense pensar més enllà, com si fos un parc temàtic, és recolzada i alimentada pel món adult, molt preocupat en si mateix i amb la dificultat afegida de no saber quins camins oferir. Volen mantenir certa distància perquè els fan nosa, de vegades saben més que ells, tenen menys càrregues familiars i poden convertir-se en la competència.

Aquesta manca de responsabilitats i compromisos, molt ben rebuts pels joves, els fa alhora més immadurs, menys autònoms i menys implicats. És per això que es retarda el moment de fer el salt cap a l'adulthood.

Segons les dades de l'*Encuesta del Instituto de la Juventud* (2004) aquest panorama va experimentant alguns canvis positius. S'escurça el temps d'estança dels joves en la llar familiar.

Adult per fora, adolescent per dins

"El desig d'acceptació en la societat adulta sembla ser l'origen d'una gran part del comportament adolescent que els adults desaproven, no adonant-se del tot de què és realment un comportament imitatiu i que, com els adolescents ho perceben, és un desig de socialitzar-se de forma convencional i comercial"⁵.

La ingesta d'alcohol i/o de drogues, la pràctica de sexe, l'excés/limitació en l'alimentació i l'escàs exercici físic, o fins i tot el consum en si mateix i les accions delictives són activitats extenses en el món adult que l'adolescent vol imitar, i imita, per poder ser valorat per aquest, i que afecten al seu desenvolupament normal.

Quan l'entorn és poc estimulador i/o problemàtic es pot entendre que els adolescents cerquin experiències plaents, tot i que arriscades, com una forma d'evitar la realitat quotidiana, convertint-se en passatemps hedonistes en un temps de transició psicosocial.

Una escassa i intermitent educació per a la salut, que engloba la majoria d'aquests comportaments, deixa els adolescents desprovistos de coneixements i de criteris necessaris per poder valorar els efectes resultants de l'adopció d'aquests tipus de conductes.

Prevenir i disminuir l'accés i incorporació d'aquests hàbits i potenciar un desenvolupament sa en la població adolescent passa per atendre i incidir tant en l'individu com en el context⁶. A més, en la planificació dels programes preventius cal informar de les conseqüències que ocasionen l'adquisició de certes conductes de risc, però també cal oferir als adolescents recursos i eines per poder afrontar aquesta realitat i desenvolupar-se de manera positiva.

Adult, escolta'm!

"Per dialogar i entendre l'adolescent cal recollir els seus arguments, les seves formes de veure, sentir i interpretar allò que van vivint".

Per poder parlar i interpretar les adolescències els adults hem de partir dels *arguments adolescents*, els que ells utilitzen per definir-la. Serà la manera d'*incorporar les seves mirades* que ens ajudarà a entendre-les.

Cal que els adults aprenguem a escoltar els adolescents. Només fent preguntes, tot i que siguin obertes i creatives, no és suficient per descobrir quins són els arguments vitals que són darrera dels seus comportaments, i quines interpretacions fan del seu món. Cal trobar els moments, els espais i la manera d'escoltar-los, que és diferent de sentir-los.

Entendre els seus arguments serà la clau que ens obrirà a poder tenir una certa capacitat d'influir en les seves vides. Quan no s'arriba a aquest nivell de comprensió de l'altre, adults i adolescents marxen per camins paral·lels.

L'adolescent s'ha de sentir comprés en aquest procés dialògic d'escolta, el que no vol dir que l'adult accepti de manera universal tot el que fa. Parlem d'una *comprensió educativa*, que no és mai ni tolerància general ni impunitat, sinó un acte de realisme pel qual es coneix com es veuen i com són els adolescents, sense renunciar a valorar les seves conductes.

Un clima de comprensió educativa ajuda l'adolescent a crear vincles i a assumir responsabilitats de manera progressiva que li comporten processos d'aprenentatge cap a l'autonomia.

Violència

*"Cal millorar l'eficàcia educativa de la disciplina, eradicant qualsevol utilització de la violència com el càstig físic, i desenvolupant habilitats alternatives que ensenyin a coordinar drets i deures amb eficàcia"*¹⁸.

Quan les normes són integrades amb coherència dintre d'un procés global (clarament definides), els adults es comporten coherentment amb aquestes i els adolescents participen en la seva definició, augmenta l'eficàcia de la disciplina perquè afavoreix canvis cognitius, emocionals i conductuals. També augmenta quan és establert el que passa si no es respecten. Altrament, l'eficàcia disminueix quan les transgressions resten impunes i s'actua de manera permissiva.

Aquesta disciplina democràtica ensenya a acceptar drets i deures.

L'aprenentatge de respostes alternatives a la violència com l'adquisició d'una actitud empàtica, millora el respecte dels límits i la resolució dels conflictes de forma no violenta. També dotar la víctima d'estratègies com l'increment d'oportunitats per demanar i obtenir ajuda, resistir la pressió del grup, i estar preparat emocionalment per no sentir-se culpable quan s'és la víctima, poden ajudar-la a sortir d'una situació en la que es dona una relació de domini-submissió.

Oci-consums

"El botellón configura espais actius, escenaris i símbols que possibiliten una xarxa de relacions."

Quan es vol analitzar el *Botellón*, *botelleo* a Múrcia, *chanpanada* a Santander, o *botellona* a Sevilla) cal ampliar l'anàlisi del fenomen més enllà del mateix fet de consumir. El *Botellón* posa en evidència *"la relació entre el mateix acte de consumir (ingesta d'alcohol) i la recerca de vincles socials, fins al punt que podríem dir que el que s'està consumint realment en el Botellón no és l'alcohol, sinó la relació social que l'acompanya"*.

En l'espai relacional que genera aquesta pràctica d'oci s'entronquen diferents elements:

- Els discursos contradictoris en la interpretació que fan els adults des de la prohibició fins als efectes positius-relacionals.
- Els efectes plaents que aporta el consum de la substància
- El cerimonial específic viscut com un *acte* eminentment social
- La nit i l'espai públic com a terreny propi i d'identitat del jove
- El suposat control de consum de l'alcohol
- La transgressió ritualitzada de la norma
- L'evolució en l'acceptació i permissivitat del consum en relació amb l'edat per part dels pares.
- El *Botellón* entès com una alternativa més d'oci.

El *Botellón*, com altres formes de consum de drogues i de viure experiències d'oci dels joves, les hem d'acceptar i analitzar com a fenòmens complexos per als que calen dissenyar polítiques preventives i accions més obertes que s'adrecin a la diversitat d'adolescències.

Conclusió

Els fenòmens abordats ens han de servir de punt de partida per reflexionar i analitzar les causes que motiven i produeixen l'aparició d'aquests. Quedar-nos a un nivell d'efectes i no buscar les arrels ni els perquès d'aquestes noves necessitats és perdre l'oportunitat de produir canvis i cercar noves respostes que donin altres sortides i vies de resolució. i abordatge.

No problematitzar la mirada cap a les adolescències és un principi fonamental d'intervenció. Cal canviar de perspectiva. Hem d'aprendre a conviure i comprendre com viuen, quins són els seus sentiments, les contradiccions que els amoïnen..., perquè tots aquests aspectes formen part del seu procés de creixement.

Recuperar el diàleg amb l'adolescent és una oportunitat i una eina d'acostament educatiu que ha d'ajudar a crear un pont de relació entre adults i adolescents.

Txus Morata, tmorata@pereterres.org

Maite Marzo, mmarzo@pereterres.org

Professors de les EUTSES - Pere Tarrés (URL).

¹ www.fad.es

² Isaac Amigo Vázquez. Professor Titular de Psicologia de la Salut. Universidad de Oviedo.

³ Fernando Conde Gutiérrez del Álamo. Director de Comunicació, Imagen, Opinió Pública (CIMOP).

⁴ Zárraga J.L. (1985), Informe Juventud en España 1984. Madrid: Instituto de la Juventud.

⁵ Leo Hendry. Professor de Psicologia. Universitat de Glamorgan (Gales). Professor Emèrit d'Educació del Departament de Sociologia i Antropologia. Universitat d'Aberdeen (Escòcia).

⁶ Lerner, R.M. (2002). "Theories of human development". In Handbook of Child Psychology, 5 th. Edit., Vol. 1 (eds. W. Damon and R. M. Lerner). New York: Wiley, 1-24.

⁷ Jaume Funes Artiaga. Psicòleg, educador, periodista. Secretari de la Secretaria de Famílies i d'Infància del Departament de Benestar i Família (Generalitat de Catalunya).

⁸ Mª José Díaz- Aguado Jalón. Catedràtica de Psicologia Evolutiva i de l'Educació. Universidad Complutense de Madrid.

⁹ Alfonso Antona Rodríguez, Juan Madrid Gutiérrez. Centro Madrid Salud Joven. Organismo Autónomo Madrid Salud
